

АНАЛІЗ ТА ПЛАНУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглядається сутність собівартості продукції як економічного показника. Визначені завдання аналізу собівартості продукції. На основі факторної моделі досліджено операційні витрати підприємства, запропоновані заходи зниження витрат виробництва.

Ключові слова: собівартість, аналіз, планування, витрати, управління витратами.

OLIYNYK L.

Donetsk National University named after Vasyl Stus

ANALYSIS AND PLANNING OF PRODUCTION COST IN THE COST MANAGEMENT SYSTEM OF AN ENTERPRISE

The aim of the research – to develop proposals for costs management of an enterprise on the basis of analysis and planning of the cost of production. The essence of the cost of production as an economic indicator is considered in the article. The tasks of analysis of the cost of production are determined. On the basis of the factor model, the operating costs of the enterprise are investigated, measures of production costs reduction are devised. The sources cost of production reduction are determined. We have focused on operating costs management in the process of cost of production reduction. Thus, the systematic reduction of the cost price ensures the company's profit growth. Detection of reserves for cost of production reduction should be based on a comprehensive technical and economic analysis of an enterprise.

Keywords: cost of production, analysis, planning, costs, cost management.

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин конкурентоспроможність кожного підприємства залежить від стану ринкової кон'юнктури та собівартості продукції. Фінансова стійкість, можливості здійснювати розширене відтворення залежать від розміру прибутку, що визначається відношенням ринкових цін і собівартості виробленої продукції. Тому дані ключові показники – ціна і собівартість – є предметом пильної і постійної уваги підприємства. Проте в умовах ринку окремих товаровиробників не може мати істотного впливу на формування ринкових цін. Отже, основне завдання полягає в управлінні виробничими витратами, відповідно, формуванням собівартості продукції. Оскільки собівартість продукції безпосередньо пов'язана з ефективністю використання виробничих ресурсів, трудомісткістю, матеріаломісткістю продукції, то дослідження шляхів зниження собівартості та раціонального використання виробничих ресурсів є одним з найбільш важливих і актуальних завдань економіки.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням проблем визначення та розрахунку собівартості займалися вітчизняні дослідники: А.Ф. Аксененко, П.С. Березівський, М.А. Болюх, Т.О. Бондур, Ф.Ф. Бугинець, В.П. Завгородній, М.І. Маниліч, О.В. Миронюк, Й.С. Мацкевічюс, В.І. Мацибора, Н.П. Особа, В.М. Пархоменко, В.М. Петров, Ф.А. Токар та інші. Проте багатогранність проблеми потребує подальшого пошуку нових теоретичних підходів та практичних рекомендацій стосовно управління собівартістю продукції та її калькулювання.

Формулювання цілей. Метою статті є розробка пропозицій щодо управління витратами підприємства на основі аналізу та планування собівартості продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Собівартість є синтезованим показником, який відображає всі напрямки виробничої, фінансової діяльності підприємства, рівень ефективного використання ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових), продуктивність роботи як підприємства, так і окремих його підрозділів. Поняття «собівартість» у працях провідних вчених наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Визначення сутності поняття «собівартість» вченими

Автор	Тлумачення поняття «собівартість»
М.І. Маниліч, О.В. Миронюк [1, с. 3]	собівартість відшкодовує витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції для здійснення процесу відтворення і виражає при цьому складну систему економічних зв'язків і залежностей, що мають місце в процесі виробництва і обігу товару кожного суб'єкта господарювання
В.П. Завгородній [2, с. 553]	собівартість продукції формують всі витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції, виражені в грошовій формі
Ф.Ф. Бугинець [3, с. 165]	грошове вираження витрат підприємства, пов'язане з виробництвом та збутом продукції, виконанням робіт, наданням послуг

Автор	Тлумачення поняття «собівартість»
М.А. Болюх, В.З. Бурчевський [4]	основний якісний показник роботи підприємства. Її рівень відбиває досягнення та недоліки роботи як підприємства в цілому, так і кожного структурного підрозділу
Й.С. Мацкевічюс [1, с. 4]	частина вартості, що дорівнює вартості витрачених засобів виробництва частини вартості необхідного продукту і частини вартості додаткового продукту, що виступає в грошовій формі і представляє частину ціни продукту, за рахунок якої відшкодовуються витрати на освоєння, виробництво й реалізацію і виражає певні виробничі відносини
В.І. Мацибора [5, с. 107]	частина вартості товару і включає всі витрати аграрних підприємств у грошовій формі, які необхідні для здійснення простого відтворення
В.М. Пархоменко [6, с. 2]	вартісне вираження витрат, пов'язаних з використанням у технологічному процесі виробничої продукції (виконання робіт, надання послуг) природних ресурсів, сировини, матеріалів, палива, енергії, основних виробничих фондів, нематеріальних активів, спеціалізованого оснащення, інструменту, інвентарю, трудових і фінансових ресурсів, а також витрат на виробництво і збут готової продукції, включаючи встановлені державою як обов'язкові відрахування, податки й платежі
Ю.С. Цал-Цалко [7, с. 6]	виражені в грошовій формі затрати на витрачені засоби виробництва, оплату праці і соціальні заходи
В.М. Панасюк [8]	центральний об'єкт управління і якісний показник, який характеризує ефективність діяльності підприємства
Н.Г. Міценко [9, с.130]	один з основних показників потреби в обігових коштах, планування прибутку, визначення економічної ефективності окремих організаційно-технічних заходів і виробництва загалом, для внутрішньозаводського планування а також для формування ціни

З точки зору дослідників [1–5; 9; 10], собівартість продукції має наступні визначення:

- складова ціни, виражена в вартісній формі, що є відображенням витрат на виробництво і збут продукції;

- грошове відображення витрат на використані засоби виробництва та на оплату праці;

- вартісне вираження витрат ресурсів підприємства (трудових, фінансових, матеріально-технічних) на підготовку, організацію та ведення виробництва та збуту продукції.

В основі визначення собівартості продукції знаходиться деталізований перелік витрат на її виробництво. Як правило, собівартість продукції являє собою грошове вираження сукупних витрат, пов'язаних з підготовкою та випуском продукції. Розмір собівартості залежить від ефективності використання виробничих ресурсів підприємства. Пошук резервів та шляхів її зниження дозволяє підприємствам вийти на новий рівень функціонування.

Як на економічний показник на собівартість продукції здійснює вплив ряд чинників специфічних як для кожного окремого підприємства, так і для кожної галузі економіки. Висока собівартість продукції може бути зумовлена використанням під час виробництва застарілого технологічного обладнання, відсутності тайм-менеджменту, низький рівень продуктивності праці, високу вартість сировини або транспортних витрат, невідпрацьовану технологію, високі витрати на управління, відсутність моніторингу ринку тощо [11, с. 253].

Головними завданнями аналізу собівартості продукції є [12]: проведення оцінки необхідності реалізації планових завдань із собівартості продукції; перевірка відповідності інформації про фактичну собівартість реальності; оцінка динаміки виконання планових завдань за показниками їх роботи; проведення аналізу складових витрат та їх співвідношення і динаміки порівняно з плановими даними; пошук шляхів зниження виробничих витрат та збут продукції; розроблення заходів для забезпечення ефективного керування витратами і розрахунку собівартості продукції.

Безумовно, процес планування собівартості продукції передбачає здійснення економічного аналізу витрат (вивчення технічного і організаційного рівня виробництва, використання виробничих потужностей і основних фондів, сировини і матеріалів, робочої сили, господарських зв'язків, а також усіх складових собівартості), виявлення резервів та пошук шляхів її зниження. Правильний підхід до аналізу витрат виробництва та методології їх дослідження дасть можливість ефективно використовувати ресурси підприємства, а відтак, і здійснювати глибокий аналіз процесів та явищ, які негативно впливають на господарський процес діяльності підприємства [13]. При цьому завдання аналізу собівартості продукції можна визначити наступним чином (рис. 1).

Під час аналізу фактичної собівартості продукції, виявленні резервів та економічного ефекту від її зниження використовується розрахунок за економічними факторами. Економічні фактори найбільш повно охоплюють усі елементи процесу виробництва – кошти, предмети праці, саму працю. Вони відображають основні напрями роботи колективів підприємства за зниженням собівартості: підвищення продуктивності

праці, упровадження передової техніки й технології, краще використання устаткування, здешевлення заготівлі та краще використання предметів праці, скорочення адміністративно-управлінських та інших непрямих витрат, скорочення браку та ліквідація непродуктивних витрат.

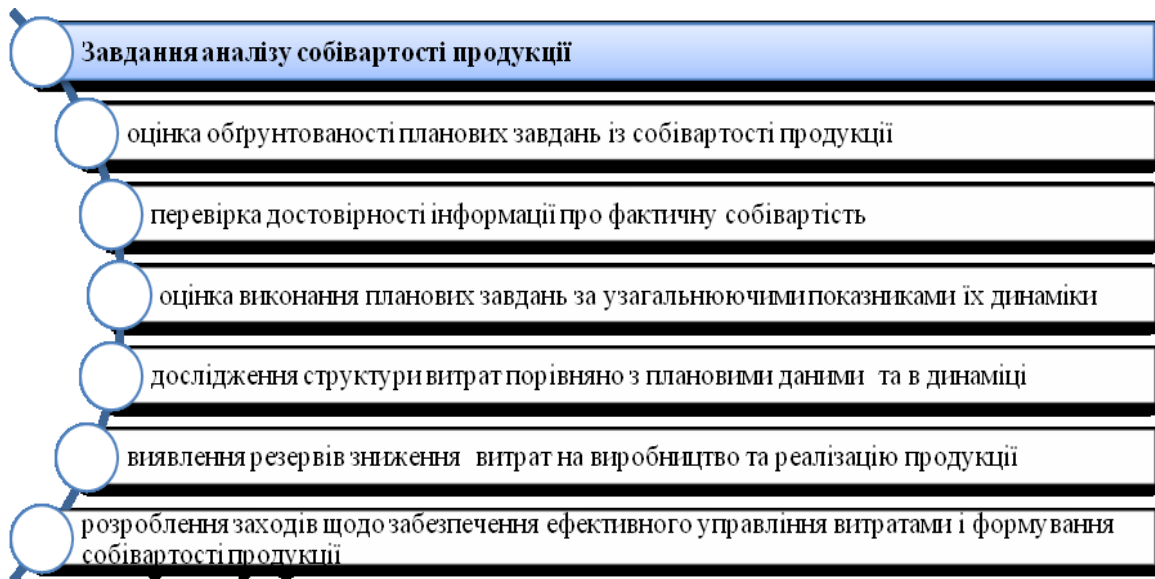

Рис. 1. Головні завдання аналізу собівартості продукції

Слід наголосити, що планування та економічне обґрунтування шляхів зниження собівартості продукції на кожному підприємстві повинно відбуватися із урахуванням специфіки діяльності підприємства, його фінансових можливостей, наявного обладнання та обов'язково із урахуванням стратегії розвитку підприємства [12]. Серед найбільш ефективних шляхів зниження собівартості продукції виділяють ресурсо- та енергозберігаючі технології виробництва, а також використання світового досвіду зменшення собівартості. До останніх слід віднести зменшення витрат на транспортування за рахунок скорочення шляхів між постачальниками та виробником, виробником та споживачем [14, с.54].

Сучасний етап розвитку економічних відносин вимагає пошуку нових методів управління, здатних забезпечити конкурентоспроможність підприємства на ринку збуту. Ефективна діяльність підприємства є важливим показником, що визначає рівень розвитку підприємства і його місце на ринку відповідних робіт, послуг. Одними із головних чинників його зростання залишаються витрати на виробництво.

Собівартість являє собою значну частину ціни робіт, послуг та залежить від зміни умов виробництва. Тому великий вплив на рівень витрат мають техніко-економічні фактори виробництва, цей вплив виявляється у залежності від змін у техніці, технології, організації виробництва, у структурі і якості робіт, послуг і від величини витрат на їх виробництво.

Собівартість перевезень на залізничному транспорті розраховується на двох рівнях: на залізниці і по мережі залізниць у цілому. Загальна собівартість залізничних перевезень визначається на 10 наведених тонно-км (це сума тонно- і пасажиро-км). На собівартість перевезень впливає обсяг і дальність перевезень, величина якісних показників використання рухомого складу, застосування нових технологій. Основними методами розрахунку собівартості залізничних перевезень є: розрахунок експлуатаційних витрат за окремими статтями номенклатури витрат (метод безпосереднього розрахунку), методи одиничних і зведених витратних ставок, метод питомих ваг витрат, метод коефіцієнтів впливу. Структура експлуатаційних витрат за елементами витрат по мережі залізниці змінюється у часі за рахунок зношування основних фондів, зміни витрат на електроенергію, паливо й оплату праці. Основними елементами в структурі витрат на залізничному транспорті є: оплата праці – 14,1 %, амортизація – 30,1 %, електроенергія – 11,6 %, паливо – 7,8 %, матеріали – 5,8 %, інші витрати – 30,6 %. Собівартість міжміських пасажирських перевезень на залізниці становить близько 12 коп. за 1 пас.-км, приміських – 17 коп. за 1 пас.-км. Собівартість пасажирських перевезень на залізниці значно коливається залежно від виду тяги (найнижчі значення собівартості – при електричній тязі, при тепловій – вища на 45 %), виду повідомлення, категорії потяга, типу вагонів і напрямів перевезень. Основним чинником, що впливає на собівартість 1 пас.-км, є динаміка наповнюваності потяга.

До виробничої собівартості робіт, послуг відносяться: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати. Відтак, реальність визначення собівартості робіт, послуг залежить не лише від економічного обґрунтування методик обліку затрат і калькулювання, з урахуванням галузевих особливостей діяльності, а від правильності оприбуткування одержаної продукції. Дані про собівартість одиниці окремих видів продукції, вільні від впливу побічних структурних факторів, уможливають докладну оцінку факторів, що впливають на прямі витрати.

Важливе значення у боротьбі за зниження собівартості продукції має збереження суворого режиму економії на всіх ділянках виробничо-господарської діяльності підприємства. Поступове впровадження на підприємстві режиму економії проявляється, перш за все, в зменшенні затрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції, зменшенні витрат з обслуговування виробництва і управління, в ліквідації втрат від браку та інших невиробничих витрат.

Резерви зниження цехових та загальногосподарських витрат передбачають спрощення та здешевлення апарату управління, економію на управлінських витратах. Значні резерви зниження собівартості полягають і у зниженні втрат від браку. Тому підприємству необхідно зводити ці втрати до мінімального рівня. Відносного зниження собівартості продукції можна досягти за рахунок зростання продуктивності праці та економії заробітної плати.

Джерелами зниження собівартості продукції є ті затрати, за рахунок економії яких знижується собівартість продукції, а саме: затрати уречевленої праці, які можуть бути знижені за рахунок поліпшення використання засобів і предметів праці; затрати живої праці, які можуть бути скорочені за рахунок росту продуктивності праці; адміністративно-управлінські витрати.

Основними шляхами зниження собівартості продукції є скорочення тих витрат, які мають найбільшу питому вагу у її структурі. Чинниками зниження собівартості є підвищення технічного рівня виробництва, вдосконалення організації виробництва і праці, зміна структури та обсягу продукції, галузеві та інші фактори.

Елементи операційних витрат звіту про фінансові результати підприємства характеризують кількісний склад понесених витрат на продукцію, що реалізована, без розподілу на види продукції, види діяльності, та без зазначення рівня їх компенсації виручкою та ймовірності виникнення. Проаналізуємо структуру операційних витрат на прикладі відокремленого підрозділу «Жмеринська дистанція захисних лісонасаджень» (табл. 2).

Таблиця 2

**Структура операційних витрат відокремленого підрозділу
«Жмеринська дистанція захисних лісонасаджень»**

Показник	Питома вага, %
Матеріальні затрати	4,4
Витрати на оплату праці	25,1
Відрахування на соціальні заходи	9,2
Амортизація	2,7
Інші операційні витрати	58,6
Разом	100

Найбільшу частку в операційних витратах Жмеринської дистанції захисних лісонасаджень займають інші матеріальні витрати (58,6 %). Тому важливим є пошук джерел витрат на дослідження і розробки, собівартість реалізованої іноземної валюти, визнані штрафи та пені, безнадійні борги тощо. Значну частку витрат займають витрати на оплату праці. Витрати на оплату праці становлять 25,1 % операційних витрат. Для їх зменшення доцільно підвищити ефективність роботи виробничого персоналу.

Розгляд економічного стану Жмеринської дистанції захисних лісонасаджень показує його стрімкий розвиток, а тому й стратегічну важливість. Для підтримання її на такому ж рівні та забезпечення її подальшого розвитку слід визначити чинники, які мають значний вплив на результати діяльності. Тому доцільним є проведення аналізу впливу факторів на витрати виробництва Жмеринської дистанції захисних лісонасаджень.

Для аналізу витрат на виробництво використовуємо такі показники, як чистий прибуток і середньорічна вартість основних засобів. За їх допомогою отримуємо нові показники: коефіцієнт відношення обсягу операційних витрат до суми чистого прибутку (ЧП), коефіцієнт рентабельності основних засобів (Роз) і суму їхньої середньорічної вартості (ОЗ).

Факторна модель дослідження операційних витрат визначається за алгоритмом:

$$OV = \frac{OV}{\text{ЧП}} \times \frac{\text{ЧП}}{OZ} \times K_n \times P_{oz} \quad (1)$$

де ОВ – операційні витрати;

ЧП – чистий прибуток;

ОЗ – середньорічна вартість основних засобів;

K_n – коефіцієнт, що показує обсяг операційних витрат, що припадає на 1 грн чистого прибутку;

P_{oz} – рентабельність основних засобів.

За допомогою табл. 3 відобразимо показники для аналізу впливу факторів на операційні витрати Жмеринської дистанції захисних лісонасаджень.

Аналіз зміни наведених показників показує, що найбільше зменшився показник відношення операційних витрат до чистого прибутку (81,0 %). Це пов'язано зі збільшенням чистого прибутку на 823,25 % і збільшенням операційних витрат на 74,81 %.

Найбільше зріс показник чистого прибутку, також зростання відбулось у рентабельності основних засобів (Роз), який показує їхню частку, що припадає на 1 грн. чистого прибутку. Зростання цього показника становить 414,28 %. Виходячи з розрахунків, можна сказати, що зміна цього показника була викликана зростанням чистого прибутку на 823,25 % і середньорічною вартістю основних засобів на 88 %. Отже, на 1 грн вартості основних засобів припадає незначна частина чистого прибутку.

Таблиця 3

Показники для аналізу впливу факторів на операційні витрати Жмеринської дистанції захисних лісонасаджень

Назва показника	Рік, тис. грн.				Зміни (2015 р. від 2012 р.)	
	2012	2013	2014	2015	абсолютні, тис. грн.	відносні, %
ЧП	43	45	4	397	354	823,25
ОЗ	5843	6112	12138	10988	5145	88,0
ОВ	28577	26632	34751	49956	21379	74,81
$K_p = \text{ОВ} / \text{ЧП}$	664,58	591,82	8687,75	125,83	-538	-81,0
$P_{oz} = \text{ЧП} / \text{ОЗ}$	0,007	0,007	0,0003	0,036	0,029	414,28

Для аналізу впливу факторів на витрати виробництва застосовуємо метод елімінування, де спочатку використовуємо значення всіх факторів за попередній період (КПп, Розп, ОЗп), а потім поступово величину кожного з них змінюємо на значення звітного періоду (КПз, Розз, ОЗз):

$$\text{ОВ}_1 = \text{КПп} \times \text{Розп} \times \text{ОЗп} = 664,58 \times 0,007 \times 5843 = 27181,98 \text{ (тис. грн);}$$

$$\text{ОВ}_2 = \text{КПп} \times \text{Розз} \times \text{ОЗз} = 664,58 \times 0,007 \times 10988 = 51116,83 \text{ (тис. грн);}$$

$$\text{ОВ}_3 = \text{КПп} \times \text{Розз} \times \text{ОЗз} = 664,58 \times 0,036 \times 10988 = 262886,58 \text{ (тис. грн);}$$

$$\text{ОВ}_4 = \text{КПз} \times \text{Розз} \times \text{ОЗз} = 125,83 \times 0,036 \times 10988 = 49774,32 \text{ (тис. грн).}$$

Далі розраховуємо зміни операційних витрат, які сталися під впливом визначених факторів. Вплив збільшення показника середньорічної вартості основних засобів з 5843 тис. грн до 10988 тис. грн, тобто на 88 %, призвів до таких змін в операційних витратах:

$$\Delta \text{ОВ (ОЗ)} = 51116,83 - 27181,98 = 23934,85 \text{ (тис. грн).}$$

Операційні витрати зросли на 23934,85 тис. грн. Основними причинами таких змін виявилось збільшення нарахованої амортизації та інших операційних витрат.

Ще один показник, який вплинув на операційні витрати, – це коефіцієнт рентабельності основних засобів, який зріс з 0,007 у 2012 р. до 0,036 у 2015 р., тобто на 414,28 %.

$$\Delta \text{ОВ (Роз)} = 262886,58 - 51116,83 = 211769,75 \text{ (тис. грн).}$$

Збільшення рентабельності основних засобів на 2,9 % стало наслідком зростання операційних витрат на 211769,75 тис. грн. Така ситуація пов'язана зі зростанням чистого прибутку, причиною чого є нарощення темпів виробництва продукції і, як наслідок, загальної суми операційних витрат на виготовлення цієї продукції.

Далі розглянемо зміни в операційних витратах, які були викликані зміною коефіцієнта Кп, який показує величину операційних витрат, що припадає на 1 грн чистого прибутку:

$$\Delta \text{ОВ (Кп)} = 49774,32 - 262886,58 = -213112,26 \text{ (тис. грн).}$$

Зменшення Кп із 664,58 до 125,83, тобто на 81 %, призвело до зниження операційних витрат на 213112,26 тис. грн. Це викликано, перш за все, збільшенням чистого прибутку від надання послуг Жмеринської дистанцією захисних лісонасаджень, та збільшенням величини операційних витрат, які були здійснені 2015 року в порівнянні з 2012 р.

Проаналізувавши вплив кожного з трьох показників, виявляємо, що найбільш істотний вплив на операційні витрати зробив останній показник Кп, тому можна сказати, що для зменшення операційних витрат Жмеринській дистанції захисних лісонасаджень треба збільшити чистий прибуток шляхом зменшення собівартості наданих робіт.

Приймаючи рішення щодо зниження собівартості, передусім зробимо акцент на управлінні операційними витратами. Їхня мінімізація можлива за рахунок використання дешевшої сировини,

оптимізації витрат на робочу силу та основні засоби підприємства, але в цьому разі обсяги виробництва також можуть знизитись.

Відзначимо також, що, крім зменшення операційних витрат шляхом закупівлі більш дешевої сировини та пального, підвищення ефективності праці тощо, на зниження обсягів цих витрат можуть впливати інші фактори, відмінні від зазначених. Відтак важливими умовами формування системи управління витратами Жмеринської дистанції захисних лісонасаджень можна вважати:

1) поінформованість адміністративного персоналу Жмеринської дистанції захисних лісонасаджень, яка потрібна для прийняття управлінських рішень з питань регулювання витрат виробництва з урахуванням економічних наслідків щодо ухвалених рішень і їхнього впливу на ефективність роботи підприємства;

2) зіставлення планових і нормативних показників із фактичними для здійснення контролю за витратами;

3) виявлення відхилень фактичних витрат від установлених нормативів і оцінка їхнього впливу на показники ефективності виробництва;

4) систематизація інформації управлінського обліку виробничої діяльності Жмеринської дистанції захисних лісонасаджень;

5) вироблення заходів щодо зниження витрат виробництва із забезпеченням заданих параметрів ефективності: рентабельності виробництва, якості робіт, послуг, прибутковості роботи підприємства, забезпечення стабільності його фінансового стану.

Таким чином, проведення дослідження впливу на операційні витрати таких показників, як середньорічної кількості основних засобів, коефіцієнта рентабельності ОФ і коефіцієнта, який показує частину операційних витрат, що припадає на 1 грн. чистого прибутку, дало підставу зробити висновок, що найбільш істотний вплив на витрати зробив останній показник.

Витрати виробництва як предмет управління ними потрібно розглядати з позицій активного і своєчасного впливу на них з метою зниження рівня непродуктивних витрат, уникнення втрат виробництва, зниження впливу факторів, які підвищують витрати виробництва і знижують ефективність роботи підприємств. Одним із напрямів підвищення ефективності управління витратами потрібно вважати формування її комплексної системи.

Управління витратами на надання робіт, послуг можливе не лише через вплив на розмір елементів операційних витрат. Це також можливо через взаємодію виробничої частини підприємства з адміністративною. У цьому разі важливими заходами щодо управління витратами виробництва може бути оперативне забезпечення інформацією адміністрації підприємств, яка потрібна для прийняття ними управлінських рішень, і систематизація цієї інформації; спостереження і контроль за фактичним рівнем витрат у порівнянні з плановим; управління витратами виробництва через їхній вплив на рентабельність виробництва, якість робіт, послуг, прибутковості роботи підприємства, забезпечення стабільності його фінансового стану.

Висновки. Отже, систематичне зниження собівартості забезпечує не тільки зростання прибутку підприємства, але і дає державі додаткові джерела як для подальшого розвитку суспільного виробництва, так і для підвищення матеріального становища працівників. Вплив підприємства на елементи витрат є обмеженим. Однак, і він можливий через незалежне управління показниками, до яких застосовуються встановлені нормативи відрахувань: витрати на оплату праці, структура і джерела її виплати; вартість основних виробничих засобів, що належать підприємству, їх структура і джерела формування. Виявлення резервів зниження собівартості повинно спиратися на комплексний техніко-економічний аналіз роботи підприємства: вивчення технічного і організаційного рівня виробництва, використання виробничих потужностей і основних засобів, сировини і матеріалів, робочої сили, господарських зв'язків, а також всіх складових собівартості. Основним і головним резервом зниження собівартості робіт, послуг підприємства є скорочення матеріальних витрат. Вдосконалення механізму управління витратами ефективно тільки на основі використання комплексного, системного підходу до вирішення проблеми зниження собівартості продукції на підприємстві. Скорочення витрат виробництва та зниження на цій основі собівартості продукції є однією з основних умов зростання прибутку підприємства, підвищення рентабельності та ефективності його роботи.

Література

1. Маниліч М.І. Собівартість продукції: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М.І. Маниліч, О.В. Миронюк. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>
2. Завгородний В.П. Бухгалтерський учет в Україні : учеб. пособие [для студентов вузов] / В.П. Завгородний. – 5-е изд., доп. и перераб. – К. : Издательство А.С.К., 2003. – 847 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку : підручник для студентів вузів спец. 7.050106 "Облік і аудит" / Ф.Ф. Бутинець. – [3-є видання доповнене і перероблене]. – Житомир : ПП Рута, 2002. – 444 с.
4. Економічний аналіз : навч. посібник / [М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов та ін.] ; за ред. М.Г.Чумаченка. – [Вид. 2-е, перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.

5. Мацибора В.І. Економіка підприємства : навч. посіб. / В. І. Мацибора, В. К. Збарський, Т. В. Мацибора. – К. : Каравела, 2015. – 320 с.
6. Пархоменко В.М. Теоретико-методичне забезпечення калькулювання витрат на якість [Електронний ресурс] / В.М. Пархоменко. – Режим доступу : <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/44089/40573>.
7. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства : навч. посіб. / Ю.С. Цал-Цалко. – К. : ЦУЛ, 2002. – 656 с.
8. Панасюк В.М. Витрати виробництва: управлінський аспект / В.М. Панасюк. – Тернопіль : Астон, 2005. – 288 с.
9. Міценко Н.Г. Собівартість як економічна категорія та її місце серед витрат підприємства / Н.Г. Міценко, С.В. Мизгала // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – № 19(4). – С. 129–132.
10. Морщенок Т. С. Формування системи планування собівартістю продукції в системі управління витратами підприємства / Т.С. Морщенок, Н.В. Літвінова // Вісник ОНУ ім. Мечникова. – 2015. – Т. 20. Вип. 6. – С. 109–112.
11. Череп А.В. Управління собівартістю : монографія / А.В. Череп. – Харків : ВД "Інжек", 2015. – 376 с.
12. Ларка Л.С. Напрямки удосконалення планування собівартості продукції підприємства / Л.С. Ларка, О.І. Чернишенко // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ "ХПІ". – 2012. – № 5. – С. 53–58.
13. Настич В.Г. Зниження собівартості продукції як чинник підвищення стабільності підприємства / В.Г. Настич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 2. – С. 87–91.

Надійшла: 25.09.2017; рецензент: д. н. держ. упр., проф. Іванюта П.В.